

ROMUALDAS GRANAUSKAS

(1939-04-18–2014-10-28)

Romualdas Granauskas (1939–2014). Redo Vilimo nuotrauka

Per 2014-ųjų Vėlines Vilniaus Antakalnio kapinių Menininkų kalnelyje prie naujai supiltų kauburėlių dažnai galėjai išgirsti žemaitišką šneką. Dažnas iš atėjusiųjų būriavosi, žvakelę už-

degdavo ant spalio 30 d. čia amžinam poilsiui atgulusio rašytojo, dramaturgo Romualdo Granausko kapo. Netoliese jo – ir kitų kiek anksčiau ir paskutiniaisiais metais išėjusių didžiųjų žemaičių – poeto Marcelijaus Martinaičio (1936 m. balandžio 1 d. – 2013 m. balandžio 5 d.), kalbininko Alekso Stanislovo Girdenio (1937 m. spalio 19 d. – 2011 m. rugsėjo 16 d.), dailininkų Algimanto Švažo (1933 m. rugsėjo 14 d. – 2003 m. rugsėjo 27 d.), Vytauto Valiaus (1930 m. rugpjūčio 24 d. – 2004 m. rugsėjo 28 d.), etnologo Norberto Vėliaus (1938 m. sausio 1 d. – 1996 m. birželio 23 d.), poeto Stasio Anglickio (1905 m. gruodžio 22 d. – 1999 m. vasario 26 d.) ir daugelio kitų iškilių žemaičių, jų bičiulių ir kolegų kapai.

Romualdo Granausko laidotuvės buvo išskirtinės – tarsi atsisveikinimas su paskutiniu šių dienų literatūros mohikanu ir... žemaitiškais. Antakalnio kapinėse skambėjo ne tik rašytojo itin mėgta „Lek gervelė“, bet ir profesorė Viktorija Daujotytė su rašytoju atsisveikino žemaitiškai – savo kalbą prie karsto užbaigdama gimtąja dūnininkų potarme.

Paskutiniaisiais metais viename iš interviu R. Granauskas yra sakęs, kad po mirties norėtų atgulti Mosėdžio (Skuodo rajonas) kapinėse. Ten buvo jo žemė, į kurią jis ir gyvas dažnai norėdavo sugrįžti, kur giliai įmintos daktaro Vaclovo Into pėdos, iš kur į žmones išėjo Romualdo bičiulė poetė Stasė Bucevičienė. Čia, Mosėdyje, rašytojas sutiko savo pirmąją žmoną Almą Skruibytę, čia gimė ir mokėsi jo bičiulis prozininkas ir poetas Edvardas Rudys. Mosėdyje Romualdas visada būdavo laukiamas. Čia gyvenantys žmonės jį suprato, mylėjo ir laikė savu. Kas lėmė, jog įvyko kitaip, kad jam skirtas kauburėlis šiandien Antakalnyje, sunku pasakyti – gal tai ir paties rašytojo paskutinė valia... Mums, Vilniuje gyvenantiems, žemaičiams ir nežemaičiams, tai, kad šiandien rašytojas čia, Menininkų kalnelyje, tarsi dovana – visada, kai mums jo trūks, kai norėsime be didelių išvedžiojimų pasitarti apie tikrąsias šios žemės vertybes, tikrąją literatūrą, nebus sudėtinga čia ateiti... Tikėtina, kad artimiausiu laiku prie jo kapo atsiras ir KLEVAS, taip, kaip prie Pauliaus Širvio kapo kad auga BERŽAS. Na o šiandien... Šiandien mums verta prisiminti, kokį išties didelį rašytoją turėjo žemaičiai ir visa Lietuva.

Viename iš interviu R. Granauskas yra pasakęs, kad rašytojas skuba, stengiasi rašyti, kad neišnyktų be pėdsako. R. Granauskas paliko ne tik pėdsaką, bet ir daugiau negu 20 knygų, kurias skaitome šiandien, skaitysime rytoj ir kurios mums, kol gyvename tame pasaulyje, apie kurį rašė R. Granauskas, visada bus brangios.

„Brangiausia knyga yra ta, kuri dar neparašyta. Tikiesi, kad ji bus pati geriausia, kad tai bus tavo gulbės giesmė. Kitaip kokio galo sėstum prie stalo ir vargtum? Tikiesi, kad bus pati geriausia, nes jeigu bus blogesnė už visas arba tokia pat, kokių jau esi prirašęs, tai ir popieriaus nesisėsiu gadint.“

Romualdas Granauskas

„...viskas ateina iš gyvenimo patyrimo. Juk negali aprašyti to, apie ką nesi nei girdėjęs, nei matęs, nei sapne sapnavęs. Čia ir gyvenimo patirtis, čia ir atmintis. Folkneris viename interviu sakė, kad rašytojas privalo būti labai pastabus, turėti gerą atmintį ir gerą užpakalį, kad galėtų ilgai išsėdėti užrašydamas tai, ką pastebėjo,

ką matė ir ką suprato. Aš galiu atsiminti iš vaikystės, kaip, pavyzdžiui, pirmą kartą pamačiau šerkšną beržynėly, kaip tas šerkšnas, saulei tekant, spindėjo. Primerkiu akis ir dabar man puikiausiai to šerkšno kristaliukai spindi akyse. Ir daugybė visų kitų dalykų. Jeigu rašytojas nemato to, ką aprašinėja, jis nėra rašytojas. Jis paisto, galas žino ką.“

Romualdas Granauskas

„Rašytojas sukūrė savitą, originalų estetizuoto žodžio stilių, pakėlė į naują pakopą pasakojimo meną. Granauskas priklauso prie

(Nukelta į 70 p.)

Romulaldo Granausko knygų viršeliai

(Atkelta iš 69 p.)

tų rašytojų, kurie, kartą suvokę savo misiją, lieka jai ištikimi visą gyvenimą, mažai keisdami. Iš savo kartos prozininkų rašytojas išsiskyrė tuo, kad „žalioje jaunystėje“ išvengė išpažintinio kūrybos tarpsnio, nenaudojo savojo „aš“, visada likdamas objektyvioje kitų gyvenimų erdvėje. Granausko kūryboje, neišskiriant nė publicistinių esė, regime atsiveriančią ypatingo jautrumo kūrėjo sielą, kuri jaučia, kaip laikas neša mus prie lemtingų ribų, apokaliptinių situacijų, kurių vis gausėja... Kūrėjo žodis toks ir turi būti – truputį aiškiaregiškas, išmintingas ir perspėjantis..."

Elena Bukelinė

„Neginčijama realybė Granausko prozoje – vietos dvasia (*genius loci*). Žemaitija, savi namai, tėviškė. Rašytojas yra sukūręs savitą pasaulį, savo „Makondą“, kaip Gabrielis Garsija Marquesas (Gabriel Garcia Marquez), ar „Joknapatofą“, kaip Viljamas Folkneris (William Folkner), ir lokalizavęs ją mažame Žemaitijos miestelyje. Ten šeimos (dažniausiai yrancios, aplinkybių sulaužytos) rate vyksta labai žmogiškos dramos, atskleidžiami subtilūs santykiai. Lėtu ritmu vyksta tai, kas reikšminga, svarbu, esmiška. Su archajine jausena sietinas rašytojo kuriamas negailestingas būties modelis, kuriame dažnai daugiau lemia fatumo galia ar istorinės aplinkybės, o ne atskiro individo proto ar valios veiksmi. Bet visada išlieka orios laikysenos galimybė. Imponuoja Granausko kalbinis fundamentalizmas, teksto kokybė – čia sudėtingumas slypi paprastume. Šiandien ir žanro, ir atskiro meninio vaizdo vertė smukusi, o prozos kalbinė raiška tapo nepreciziška, todėl skaityti Granauską – tai skaityti tekstus, tebeturinčius sakralumo aurą. Esė knygoje „Žodžio agonija“ (1999) dabarties kultūros krizė siejama su kūniškumo kultu, atotrūkiu nuo metafizikos.“

Granausko kūrybą geriausia prisartinti neaccentuojant kaimo tematikos, o analizuojant vaizduojamą žmogų, ieškant vidinio turinio. Rašytojui svarbu asmens, individualybės tapsmas, žmogaus laikysena kritinėse situacijose, kurios parodo arba savarankišku-

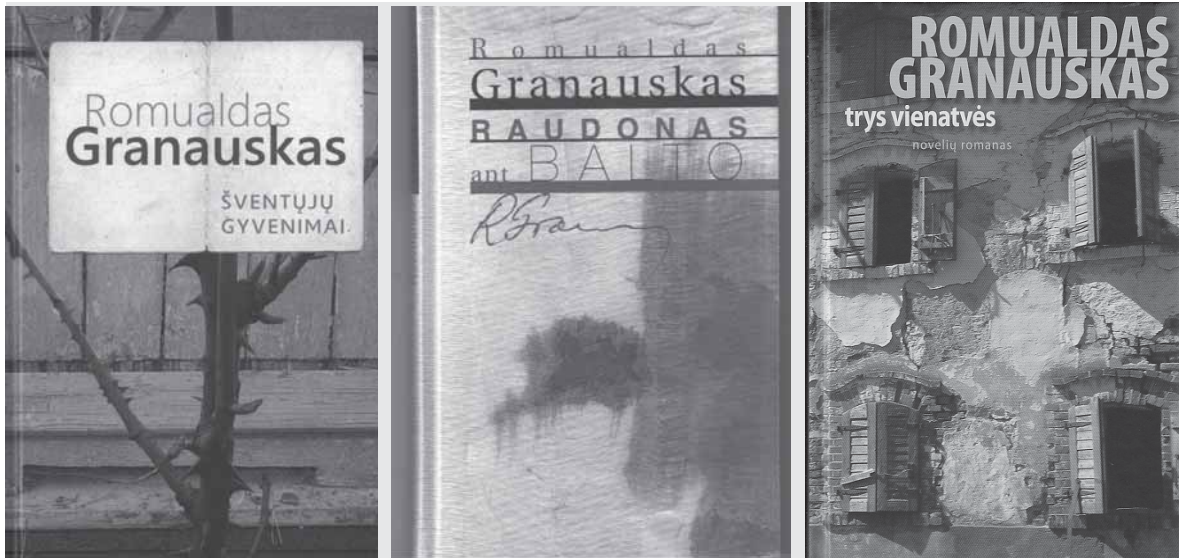
mą, tvirtą stuburą, arba ištižimą ir nuolankumą. Granauskas rašo ne apie kaimą, o apie protėvių paveldą, išdidumą ir mirtį, todėl žmogus ir mąstymas apie jį turi būti dėmesio centre.“

Jūratė Sprindytė

„Nesuklysiu sakydama, kad tai universalios prigimties, gilaus suvokimo ir donelaitiškos tradicijos rašytojas. Jo indėlis į lietuvių literatūros istoriją neišmatuojamas. Jo literatūra buvo sukurta iš gyvenimo, o gyvenimo jautimas buvo be galo stiprus. Jis rašė tarsi iš trečio gyvenimo, kur jau pasirodo žmogaus gyvenimo prasmės, reikšmės, atsiskleidžia net patys sunkiausi gyvenimo dalykai, bet ir patys svarbiausi. Todėl taip ir pasakyčiau – netekome trečiojo gyvenimo rašytojo.“ „Nors mes nebendravome daug ir artimai, bet man užteko žinoti, kad R. Granauskas yra. Tikiuosi, R. Granauskas jautė, kad aš esu. Iš jo kūrybos man didžiausią įspūdį paliko „Jaučio aukojimas“. Šią apysaką aš visada išskirsiu ir apie ją galvosiu. Tai yra senosios lietuvių baltų pasaulėjautos, senojo religinio pasaulėvaizdžio įprasminimas. Ši apysaka parašyta labai stipria menine kalba, stipriu empatiniu santykiu. Aišku, žinomiausias kūrinys – „Gyvenimas po klevu“, labai vertinu „Duonos valgytojus“, labai vertinu ir jo vėlyvąją kūrybą – „Šventųjų gyvenimai“ ir paskutinę knygą „Trečias gyvenimas“, kuri susideda tarsi iš autobiografinio grįžimo į vaikystę. Tai puikus esė žodžio paglostymas, tarsi atsisveikinimas su žodžiu. Paglostau ir atsisveikinu.“

Viktorija Daujotytė

„Pirmiausia, Romualdas būdavo spontaniškas ir nuoširdus, kažkoks tikras. Jo lyg turėdavai bijoti, nes jis rėždavo savo nuomonę, bet ne dėl savęs, savo asmeninės reikšmės, bet kažkokio teisingumo principo – jam buvo svarbus teisingumas, dėl kurio kartais pasireikšdavo impulsyviai. Kartais jis būdavo atšiaurus, sakykime, literatūros renginiuose jausdavo, lyg akademinio pasaulio žmonės jį daugiau vertina kaip žymų vardą, bet ne tiek žmogiškuoju požiūriu, tarsi jausdavo, kad nesutampa kultūrinės patirtys. Todėl

Romualdo Granausko knygų viršeliai

jis lyg užsibarikaduodavo tokia ironijos, atsainumo siena. [...] R. Granauskas buvo „kūrybinės sąžinės pasitikrinimo kriterijus.“

Regimantas Tamošaitis

Romualdas Granauskas gimė 1939 m. balandžio 18 d. Mažeikiuose. 1958 m. baigė Sedos jaunimo mokyklą. 1968–1970 m. dirbo žurnalistinį darbą Skuodo laikraščio „Mūsų žodis“ ir žurnalo „Nemunas“ redakcijose, keletą metų mokytojavo Mosėdžio vidurinėje mokykloje. Yra dirbęs ir statybininku, šaltkalviu, radijo korespondentu, pasak jį paties, sunku net pasakyti, kokio darbo nedirbo, kad išgyventų. Jo pirmieji kūriniai (apsakymai) buvo išspausdinti 1954 metais. 1969 m. gyveno Klaipėdoje, dirbo statybose. Tais metais jis dienraščio „Tarybinė Klaipėda“ literatūriniam priede „Gintaro lašai“ paskelbė apsakymą „Beržų kalnas“ ir novelę „Marių švytėjimas“.

1972 m. atsidėjo kūrybiniam darbui. 1973 m. tapo Lietuvos rašytojų sąjungos nariu. Apie 1993-uosius savo narystę Sąjungoje nutraukė, 1995 m. – atnaujino. 2003 m. dokumentinį rašytojo R. Granausko portretą filme „Raudonu ant balto“ sukūrė režisierė Agnė Marcinkevičiūtė.

APDOVANOJIMAI, ĮVERTINIMAI

1973 m. R. Granauskui paskirta Žemaitės literatūrinė premija už apsakymą „Vidurdienio dalgis“, išspausdintą apysakos ir apsakymų knygoje „Duonos valgytojai“.

1987 m. – J. Paukštelio premija už apsaką „Gyvenimas po klevu“.

1988 m. – Blaivybės premija.

1990 m. – suteiktas Lietuvos nusipelnusio veikėjo vardas.

1995 m. – A. Vaičiuliaičio literatūrinė premija už novelę „Su peteliške ant lūpų“, kuri buvo išspausdinta leidinyje „Metai“ (1994 m. Nr. 12).

1997 m. – Simono Daukanto premija už knygą „Vakaras paskui rytas“ (išspausdinta 1995 m.).

1999 m. – Lietuvos Respublikos Vyriausybės meno premija.

1999 m. – Lietuvos Rašytojų sąjungos premija už knygą „Gyvųjų dainavimas“.

1999 m. – apdovanotas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino 4 laipsnio ordinu.

2000 m. – R. Granauskas pripažintas Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatu.

2004 m. – Gabrielės Petkevičaitės-Bitės literatūrinė premija už romaną „Duburys“.

2008 m. – L. Dovydeno literatūrinė premija už romaną „Rūkas virš slėnių“.

2013 m. Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas R. Granausko knygą „Šventųjų gyvenimai“ išrinko kūrybiškiausia metų knyga.

2013 m. už knygas „Kai reikės nebebūti“ ir „Išvartieji“, už nuopelnus literatūrai paskirta Meno kūrėjų asociacijos premija.

2014 m. R. Granausko autobiografinė knyga „Trečias gyvenimas“ pristatyta nominacijai „Metų knyga“ suaugusiųjų knygų kategorijoje.

ROMUALDO GRANAUSKO KNYGOS

1969 m. „Vaga“ išleido pirmąją R. Granausko knygą – apsakymų rinktinę „Medžių viršūnės“.

1975 m. „Vagos“ leidykla skaitytojams padovanojo ir jo apsaką bei apsakymų knygą „Duonos valgytojai“. Anot literatūrologų, joje rašytojas sakralizuoja išeinančios žemdirbių kartos pasaulėjautą, papročius, buitį, moralinį kodeksą. „Vaga“ pakartotinai knygą išleido 1989 metais.

1975 m. knygynų lentynose pasirodė apysaka „Jaučio aukojimas“, kurioje itin ryški gamtos, istorijos ir mitologijos sintezė. 1999 m. pakartotinai knygą išleido leidykla „Presvilka“. Prof. Viktorija Daujotytė rašo: „Apsaką „Jaučio aukojimas“ – vienas reikšmingiausių R. Granausko kūrinių, priklauso ir XX amžiaus pabaigos lietuvių prozos viršūnėms. Keli išėitės taškai, atsirandantys iš kūrinio suvokimo, iš jo persirašymo sąmonėje. Pirmiausia – senojo žynio figūra, lyg besisukanti apie savo pačios ašį, matanti save kaip tu, kaip tu ir aš, kuris suvokia save ir kaip kitą. Savęs suvokimas, kuo gilesnis, kuo daugiau laiko apimantis, reiškia ir kitų matymą-suvokimą. Savo genties – išnykstančių kuršių, dar besiglaudžiančių prie savo marių, kurioms paliks vardą, bet jau baigiamų išnaikinti. Senas, silpstantis kūnas, iki paskutiniųjų akimirų išlaikantis savęs ir savųjų

(Nukelta į 72 p.)

Romulado Granausko knygų viršeliai

(Atkelta iš 71 p.)

likimo suvokimą. Stipriai įsąmonintas kūnas, persmelktas atskirumo (atsiskyrelis, gyvenantis ažuolo viršūnėje ir urve), iš atskirumo kylančio jėvalgumo ir vaizduotės erdvumo bei gyvenimo šventumo pajautos.“

1978 m. Vilniaus Jaunimo teatre pastatyta R. Granausko poetinė pjesė „Rožės pražydėjimas tamsoj“, kurioje pasakojama apie Vienažindį. Tais pačiais metais R. Granauskas parašė scenarijų filmui „Neapykantos pamokos“ ir išspausdino „Baltas vainikas juodam garvežiui“, kurioje paskelbtos dvi apysakos ir pjesės.

1982 m. kino ekranuose pasirodė filmas „Sodybų tuštėjimo metas“, kuriam pagal Jono Avyžiaus romaną scenarijų parašė R. Granauskas, tais pačiais metais parašęs scenarijų ir filmui „Vasara baigiasi rudenį“.

1983 m. pradėtas rodyti pagal R. Granausko scenarijų pastatytas televizijos filmas „Vėjas rugiuose“. Tais pačiais metais jis parašė ir scenarijų kino filmui „Neapykantos pamokos“.

1987 m. leidykla „Vaga“ spaudai parengė ir išleido R. Granausko knygą „Baltas vainikas juodam garvežiui“, kurioje išspausdintos apysakos „Bružas“ ir „Baltas vainikas juodam garvežiui“ bei pjesė apie poetą A. Vienažindį – „Rožės pražydėjimas tamsoje“.

1988 m. leidykla „Vaga“ išleido vieną garsiausių R. Granausko apsakų – „Gyvenimas po klevu“. Pasak literatūros tyrinėtojų, šis kūrinys buvo riba, ženklinti atgimstančią lietuvių prozą. Apysaka žiebė polemiką, kuri parodė, jog visuomenė yra pasiilgusi viešumo ir tiesos. Šios apsakos motyvais yra sukurtas televizijos filmas. Knyga keletą kartų išleista pakartotinai („Alma litera“ – 1999, 2009 m.).

Vilniuje veikęs Leidybos centras 1995 m. išleido R. Granausko apsakymų ir apsakų knygą „Vakaras, paskui rytas“.

1997 m. „Baltos lankos“ išleido rašytojo novelių knygą „Raudoni miškai“.

1998 m. pasirodė apsakymų ir esė knyga „Gyvulėlių dainavimas“, kurioje, pasak tyrinėtojų, „gili projekcija į istorinę praeitį, klasikos tekstų ir vardų reinterpretacija, atsiskleidžia pokario tragizmas“.

1999 m. leidykla „Presvika“ R. Granausko 60-mečio proga atskira knyga išspausdino novelę „Jaučio aukojimas“.

1999 m. „Ūkininko patarėjas“ išleido R. Granausko knygą „Su mėškere ir katilu“. Tais pačiais metais išspausdinta ir Lietuvos rašytojų

sąjungos leidyklos spaudai parengta R. Granausko esė „Žodžio agonija“.

2000 m. skaitytojus pasiekė Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos spaudai parengta R. Granausko knyga „Raudonas ant balto“, kurioje išspausdintos dvi autobiografinės apysakos, pasakojančios apie vaikystę kuršių žemėje. Tais pačiais metais leidykla „Presvika“ išleido rašytojo novelių knygą „Su peteliške ant lūpų“.

2001 m. leidykla „Naujoji Rosma“ išleido antrąją serijos „Į pagalbą mokiniui“ knygą, kurioje išspausdino R. Granausko kūrinys „Duonos valgytojai“, „Jaučio aukojimas“ ir „Gyvenimas po klevu“. Ji skirta vyresniųjų klasių moksleiviams, studentams, mokytojams ir visiems, kurie domisi lietuvių literatūra. Kūriniai pateikti netrumpinti. Jų komentarai duoti net tik kiekvienos apsakos ar apsakymo pradžioje ir pabaigoje, bet ir po kiekvieno skyriaus ar svarbiausio epizodo.

2003 m. dienos šviesą išvydo romanas „Duburys“, kurį, kaip ir keletą kitų paskutiniaisiais metais išspausdintų R. Granausko knygų, išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 2009 m. pagal šį romaną yra pastatytas ir spektaklis, o režisierius Gytis Lukšas sukūrė to paties pavadinimo kino filmą.

2005 m. išspausdinta R. Granausko apysaka „Šunys danguje“ (išleido Lietuvos Rašytojų sąjungos leidykla). Tais pačiais metais ši leidykla išleido ir jo romaną „Kenotafas“.

2006 m. leidykla „Žaltvykslė“ parengė spaudai ir išleido R. Granausko novelių knygą „Novelės“ bei knygą „Jaučio aukojimas. Gyvenimas po klevu“.

2007 m. rašytojas savo kūrybos gerbėjams padovanojo dar vieną romaną – „Rūkai virš slėnių“, kurią išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

2011 m. išspausdintas Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos spaudai parengtas R. Granausko novelių romanas „Trys vienvietės“.

2012 m. pasirodė rašytojo apysaka „Kai reikės nebebūti“ (išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla).

2013 m. R. Granauskas skaitytojams padovanojo dar dvi Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos spaudai parengtas knygas – novelių apsaką „Šventųjų gyvenimai“ ir apsakymų rinktinę „Išvartytieji“.

2014 m. pasirodė paskutinioji R. Granauskui gyvam esant išleista knyga – apsakymas ir esė „Trečias gyvenimas“ (ją taip pat išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla).

Romulado Granausko knygų viršeliai